

ЕЗИКОВА ПОЛИТИКА В БЪЛГАРСКАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА

Фани Бойкова (Пловдив)

Резюме:

В статията¹ се разглеждат въпроси, свързани със състоянието и тенденциите в развитието на езиковата политика в българския образователен дискурс. Фокусът се поставя при проблема за езиците в образованието в цялата му многоспектърност и вариативност на взаимоотношения: национален език; майчин език; малцинствени езици; институционализираност на езиковото обучение; стандарти и държавни нормативни документи за стандартизиране на езиковото обучение в училищните образователни степени. Анализират се състоянието, проблемите и тенденциите в образователната система с оглед на провеждането на езиковата политика, синхронизирана с европейската – процедури, практики, проблемни ситуации в системата.

Ключови думи: езикова политика, образование, национален език, език на етнически малцинства, стандарти и правителствени нормативни документи, езиково образование в училищата

Language Politics in Bulgarian Educational System

Abstract:

In the article are examined the condition and tendencies of the development of language politics in the Bulgarian educational discourse. The focus of analyses is the problem of languages in the education and their complex and varied interrelations: national language, language of ethnic minorities, initialization of language education/instruction, standards and governmental normative documents for the standardization of the language education in schools. Examined are the condition of the educational system as well as its problems and tendencies in relation with development of language strategy synchronised with the European one – procedures, practises, problematic situations in the system.

Key words: language politics, education, national language, language of ethnic minorities, standards and governmental normative documents, language education in schools

¹ Статията е част от проучване на тема: „Българската националноезикова политика и концепции за езиково и литературно наследство в условията на европейска интеграция и глобализация” по проект към фонд Научноприложна дейност на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”.

Европейското образователно пространство се структурира като форум за обмен на идеи и добри практики, като един синхронизиран процес между всички държави-членки за пълноценна интеграция на гражданите на обединена Европа.

Какво представлява езиковата политика в образователната система? Политиката в образованието, свързана с езиковото обучение *на и чрез*² официалния държавен език е: средство за създаване на национална идентичност; интегриране на различните етнически и културни общности; определя ролята и значението на езика в живота на нацията; изгражда и поддържа стратегии за управление и развитие на езиковите ресурси; всичко това стабилизира националните приоритети, позволявайки да се вземат информирани решения, основани на рационален и балансиран избор.

В съответствие с принципите на достъпност и равнопоставеност общите цели на политиката водят до очертаване на указания, които ще осигурят съответни образователни практики и перспективи за развитието на уверени и компетентни учащи се, както и прилагането на разнообразни учебни програми и режими, свързани с езиковите нужди на обучаемите и респективно на обществото. Така се осмисля идеята за „Обучението по български език – система, широко отворена към света!“ (К. Димчев 1998:239).

Специфична е функцията на българския език в образователната система – от една страна е средство за обучение, от друга страна е обект на изучаване. В този смисъл, както отбелязва А. Петров, в рамките на педагогически дискурс обучението по български език е основно средство за овладяване на култура (вж. А. Петров, 2001).

Необходимо е да се отбележи, че езиковата политика в областта на образованието преминава границите на българската държава; свързва се със съхраняване на българското етнокултурно пространство зад граница и на националната, културната и духовната идентичност на всички български граждани по света, с опазване на етнокултурната самобитност на българите и българските общности в чужбина. Затова се стимулира изучаването на български език и литература от българите зад граница, както и провеждането на дейности, които да съдействат за съхраняване на националното самосъзнание, бит и култура. Организацията на това обучение е регулирана с постановление³ на Министерски съвет на Република България.

² Курсивът мой.

³ Постановление № 334 от 8 декември 2011г. „За българските неделни училища в чужбина“, както и програмата „Роден език и култура зад граница“ регулират обучението по български език и литература в училища извън границите на страната, в които се преподава по адаптирани и одобрени от Министерство на образованието, младежта и науката (МОМН) програми. Програмите са достъпни

Повишаването на ефективността на обучението на българските деца в чужбина е необходимо условие за успешното им интегриране в българската образователна система при евентуално завръщане в България. Всяка адаптирана учебна програма се стреми да зачита всеобщото право на висококачествено образование за учене на език, култура, да представи учебното съдържание в контекста на личностноориентираното обучение според Общата европейска езикова рамка.⁴

В чл. 8., ал. 1. от сега действащия Закон за народната просвета се подчертава, че училищното обучение осигурява условия за овладяване на книжовния български език. А ал. 2. от същия член гарантира на учениците, на които българският език не е роден, правото да изучават майчиния си език в училище при защита и контрол от държавата. В съответствие с тази държавна политика за основната степен на образование от 1. до 8. клас са разработени и въведени учебни програми по майчин език на най-големите малцинствени общности: арменска, еврейска, ромска, турска. Многоезиковото и интеркултурното образование осъществяват всеобщото право на качествено образование, предполага се придобиването на компетенции, знания, разнообразие социален опит и изграждане на културни идентичности. Обучението повишава ефективността си и се реализира реално социално сближаване.

В поредицата от нормативни документи, регулиращи езиковата политика в образованието е необходима да се отбележи особеното място на Наредба № 2 от 18.05.2009 г. за усвояването на книжовния български език. Тази наредба синхронизира обучението по български език с член 16. от Закон за народната просвета, в който се определят държавните образователни изисквания във всяка културнообразователна област. Наредбата стабилизира социалната значимост на българския език като основно средство за общуване във всички социокултурни сфери и за социална и професионална реализация на обучаваните. Необходимо е да се отбележи, че наредбата оказва дисциплиниращо въздействие върху образователния процес при обучението по различни предмети като средство за стабилизиране на уменията да се общува на книжовен български език в училищната среда извън часовете по чужд и майчин език. Според наредбата усвояването

на сайта на MOMH в рубрика „За българите зад граница“: http://www.minedu.government.bg/left_menu/abroad/pms334/

⁴ При характеризирание особеностите на учебните програми за българи в чужбина се подчертава, че учебното съдържание и образователните дейности са структурирани съобразно Европейска рамка за учене, преподаване и оценяване; поставят се реалистични цели съобразно намаления брой учебни часове. Вж: http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/top_menu/general/educational_programs

на книжовния български език се свързва със социалната значимост на неговите функции за социална и професионална интеграция на учениците, а също и с интегриране на всички етноси в структурата на българското общество (вж. Наредба № 2, 2009). В съответствие със стратегията за модернизация и актуалност на образованието се акцентира върху развиване комуникативната компетентност на учениците. В днешния глобализиращ се свят комуникацията има огромно влияние в сферата на езиковото обучение. Комуникативно ориентираното обучение предполага свързване на лингвистичната теория с педагогическата практика, което единство се осъществява чрез стандартизираното учебно съдържание, учебните програми, образователните стандарти. Изграждането на изискваните като краен резултат компетентности чрез обучението по български език, трябва да бъде целенасочена дейност за създаване на умения, помагачи на обучаваните да постигат целите си като участници в конкретни речеви актове. Формирането и развиването на комуникативната компетентност предполага изграждане на умения за решаване на набор от комуникативни задачи, свързани с реалното общуване във всички функционални сфери. Езикът не се овладява самоцелно, като познание за определена структура, а чрез ситуативността на общуването се обвързва функционално с различни социокултурни контексти. Държавните образователни стандарти⁵ определят ниво на резултатна комуникативна компетентност, която трябва да се постигне при завършване на определена образователна степен. От своя страна стандартите се декомпозират в учебните програми за всеки клас като определят резултатите, които трябва да се постигат при овладяване на всяка тема от учебното съдържание. Образователните стандарти и изисквания за формиране на определени социокултурни и лингвистични компетентности при завършване на всяка училищна степен предполагат усвояването на един универсален комуникативен кодекс. Чрез обучението по български език учениците изграждат умения за успешно общуване в разнообразните сфери на житейско приложение на езиковите си способности: овладяват структурата на езика и сферите на специфична употреба; изграждат умения за анализиране и възпроизвеждане на текстове от различни функционални стилове, което е предпоставка за успешна речева изява при представяне на информацион-

⁵ Държавните образователни стандарти детайлизират съдържанието на социокултурните и на езиковите компетентности. Трябва да се отбележи, че терминологията в тази област все още не е прецизирана. В някои нормативни документи като синоним на стандарти се използва понятието Държавни образователни изисквания. „Стандарти се наложи като синонимен термин на държавни образователни изисквания за учебно съдържание (ДОИ), макар че съществува нюанс на различие в употребата им. Терминът ДОИ акцентира върху правната задължителност, а стандарти – върху изискуемите резултати от обучението” (М. Васева, 1999).

ните постижения на другите науки, включени в учебната програма; изграждат умения за разбиране и създаване на текстове извън стандартизираните от учебното съдържание.

Литература:

- ВАСЕВА, Милена 1999: *За стандартите в обучението по български език. Български език и литература*сп. Български език и литература, 1999/6, Издателство LiterNet, 18. 07. 2000: <http://liternet.bg/publish/mvaseva/standarti.htm>
- ДИМЧЕВ, Кирил 1998: *Обчението по български език като система*. София: Сиела.
Държавни образователни изисквания за учебно съдържание: http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/process/nrdb_2-00_uch_sadarjanie-pril1.pdf.
- Закон за народната просвета*: http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/law/zkn_prosveta.pdf.
- Наредба № 2 от 18.05.2009 г. за усвояването на книжовния български език*: http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/process/nrdb_2-2009_knizhoven_bg_ezik.pdf.
- ПЕТРОВ, Ангел 2001: *Обучението по български език – обучение по култура (Опит за футурологичен анализ)*.
- Постановление № 334 от 8 декември 2011г. „За българските неделни училища в чужбина”*: http://www.minedu.government.bg/opencms/export/sites/mon/left_menu/documents/decrete/pms_334-2011_nedelni_uchilishta.pdf